

ДРАГОМИР ВУЈИЧИЋ (Сарајево)

ОДНОС ВУКОВА ЈЕЗИКА ПРЕМА ДРОБЊАЧКОМ ГОВОРУ

Има научника и писаца који тешко могу да се смјесте у оквиру ових наших, као по правилу, доста уско испланираних скупова и разматрања. У питању је „величина великих људи“, како рече проф. Ивић, јер њихова величина „и јесте у томе што су успешно извршили задатке које је обележила историја“.¹ Без икакве сумње, једна од таквих личности је и Вук Стефановић Караџић.

Одмах да примијетимо да ово његово двојно презиме заслужује да му посветимо мало пажње, тим прије што су противници и због тога Вука „помињали“. Познато нам је да таква и слична двојна презимена нису никаква нова ствар. Ипак, примјетимо да се у првом дијелу презимена налази изведеница од грч. имена *Стефан* (у Вукову дијалекту *Стеван*, како му се и отац звао, грч. *στέφανος* „овјенчан побједничким вијенцем“), а у другом дијелу препознајемо тур. адј. *кара* „црн“, односно *караца* „црномањаст; срна“.² У рјечнику ЈАЗУ стоји. „*K a r a ğ i ć, m. prezime. — (...) — Naj poznatije je ovo prezime po Vuku Stefanoviću Karađiću (kako Vuk tvrdi da ga ovo prezime ide videti u Vuk, odgov. na laži, 80; ali to sad nema neke vrijednosti jer nije Vuk slavan za to što je Karađić, nego je ovo prezime slavno jer ga je Vuk nosio)*“³ Ово је, ето, пред почетак овога вијека писао уредник Рјечника хрватскога или српскога језика, угледни П. Будмани.

¹ П. Ивић: *Српски народ и његов језик*, Српска књижевна задруга, књ. 429, Београд 1971, стр. 241.

² А. Шкаљић: *Турцизми у српскохрватском језику*, „Свјетлост“, Сарајево 1966, стр. 394. и 395.

³ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Dio IV, Zagreb 1892—1987, str. 853—854.

Нама би у овој прилици било занимљиво, макар цитирајући и друге, да видимо како је дошло до „напада“ на Вуково презиме *Караџић*. Љуба Стојановић се тим бавио, па на основу списа и друге документације даје објашњење цијелог случаја како је дошло до тога да Хаџић подсмјехне се и оспори Вуково презиме. Наиме, како је и познато, Хаџић је тврдио да је Вук, у жељи да постане спахија Тршића на основу Милошева обећања, „доцније своје презиме приумножио са *Караџић* и себе и своје претке тако скопчао за Дробњак и Петницу, гдје је Караџина фамилија владала, а сваки зна да се његов род зове Бандула. Тим спахиским презименом он је себе хтео приправити и квалификовати за спахилук“. Вук је у свом „одговору на лажи и опадања“ тврдио „да има неоспорних писмених доказа, да се (Вук, — Д. В.) звао Караџић годину дана пре познанства с Милошем (наравно, Обреновићем, — Д. В.), дакле пре него што му је Тршић могао обрећи“.⁴ Стојановић је, додуше, претходно навео: „Истина је да му је 1820. г. кн. Милош обрицао поклонити Тршић, али то није било ни за какве заслуге, или у име мита, нити од збиље, већ у шали, и само овијем ријечима: 'Халал ти Тршић!' или: 'ако га Бог да мени, и ја ћу теби'. И ово сам ја овако приповиједио Г. Св.; штогод он пак друкчије каже, и на ово наставља и додаје, све је сама пакосна и безобразна лаж'." Стојановић горе наведеном додаје још и ово: „Његов се дед звао надимком *Бандула*, али није *сав* род“, и затим говори о надимцима уопште, и о надимцима у својој породици, а затим цитира оно што је Вук написао: „Да сам ја остао у Тршићу, ја бих се свагда потписивао *Стефановић*, а син мој *Вуковић*, као што је у Србији био обичај доскора; но будући да у овоме царству не само није обичај да се дјеца пишу по оцу, него сам чуо да је нашијем људима по Сријему то и забрањено, за то сам (највише дјеце ради) узео своје старо презиме. Да није сам још од дјетињства знао од својијех старијех, да је од старине моје презиме *Караџић*, ја бих се био почео потписивати и *Бандула* или *Бандулић*; но онда бих се одвојио и одродио не само од предака мога дједа, него и од потомака његове браће и братучеда“.⁵

Друга је ствар, наравно, зашто је Вук узео баш овај фонетски лик презимена са *ф*, јер знамо да се и Вуков отац звао *Стеван*, да су такав лик и презиме *Стевановић* једино одомаћени у тршићком и дробњачком говору, те да је и сам Вук своју супругу у Бечу ослобљавао са „врау Ана“.^{5*} Било како било, лијепо је што је у једном дијелу презимена имао у основи име које значи „овјенчан побједничким вијенцем“.

Но, ако смо увјерени да је Вук уистину велика личност (а јесмо!), онда морамо то и образложити, барем сљедећим размисљањем:

⁴ Љ. Стојановић: *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд 1924, стр. 570.

⁵ Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр. 574.

^{5*} *Вуково (не)знање немачког*, „Политика“ од 28. јануара 1987. године.

Свједоци смо да су нам одређена питања која се тичу нашег језика, особито његовог статуса и даљих проучавања, данас мање рапчишћена и јасна него што су била јасна у оно вријеме *самом* Вуку. То је тим чудније ако се има у виду да данас имамо врло развијене институте који се баве српскохрватским/хрваткосрпским језиком, имамо развијене катедре које се такође баве тим језиком, имамо одборе за језик и сл., али *сви* они не постижу оно што је *сам* Вук и у оним тешким (и материјалним и нематеријалним) приликама постигао. Ту ми, заправо, видимо ону праву и велику димензију Вукове дјелатности и његове личности, његовог изузетно великог доприноса нашој култури, доприноса о коме можемо говорити само из угла своје разумне одмјерености према његовом дјелу, па, наравно, и разумне скромности. Зато се морамо сложити с проф. Ивићем да је „Вукова језичка револуција била та која је српским масама скратила пут до писмености (у сваком смислу те речи)“.⁶ Додајмо: и не само Србима!

Многи подаци о Вуку и његовој дјелатности и одраније су нам познати из бројних радова, а понајвише из помињане Стојановићеве монографије *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, сигурно најобимније и најкомплетније студије која је досад написана и објављена о Вуку. Готово да је непотребно подсјећати да је рођен у Тршићу и да су се његови преци доселили из Петњице, „дошавши из Бањана (а по некима из Васојевића)“; познато нам је добро и то да се бавио од писарских и политичких послова до истински крупних и замашних послова у области лексикографије и лексикологије, граматике и правописа; ту је, наравно, и велики опус прикупљеног народног стваралаштва, значајни прилози из етнографије, историје — итд., итд. Није случајно што се у програму слависта из САД-а, који се реализује у организацији Мизури универзитета у Колумбији поводом обиљежавања 200. годишњице Вукова рођења, истиче *усменост*, тако да је наслов Међународног симпозијума „Вук Стефановић Караџић — усменост и књижевна уметност“. Ми скрећемо пажњу на ту у наслову Симпозијума истакнуту *усменост* зато што нам се чини да је то у Вукову раду врло битна компонента. Јер, уистину, кад се све сабере, Вук је ипак највећи дио свога рада наслањао на оно што је чуо и записао у народу.

Вук, рођен у Тршићу, унук Јоксима, досељеног из Дробњаца, из села Петњице, у XVIII вијеку, очекивали бисмо да свој језички израз у *цијелости* носи из тих крајева или из једног од тих крајева (дакле, из Тршића или из Дробњака), што значи да би требало да је тај израз не само наслоњен на одређену дијалектску базу, него просто преточен из те базе. И то би се донекле слагало и са оним што читамо код проф. Павла Ивића: „Ако потражимо место дијалеката међу друштвеним феноменима, наћи ћемо да су дијалекти својом природом слични појавама таквим

⁶ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 238.

као народна ношња, народна јела или народна архитектура. Језик има с тим феноменима једну битну заједничку особину: да је *користан*.⁷ Иако је тачно да се, када су у питању дијалекти, „ту свугде ради о варијацији, пре свега територијалној”, као и у народној архитектури, јелима, народној ношњи и сл., ипак се управо на Вуковом примјеру показује да је све то можда тешко изједначавати. Уосталом, то и сам проф. Ивић истиче: „Језик је ванредно сложен и деликатан систем — бескрајно сложенији од било којег другог комплекса датости у људском друштву. . .”⁸

На овом цитату из Ивића инстистирали смо да бисмо ту његову мисао довели у везу и са Вуком и да бисмо показали да је управо и Вук схватао сву сложеност и деликатност језика, и да се управо због тога није у полазиштима својим дословно и у свему „прилијепио за плочу” ни ондашњег тршићког нити пак дробњачког или ког другог говора нашег. Говор у свом ијекавском Јадру, у Херцеговини и екавски говор у Србији огласио је још у првој *Пјеснарници* као најчистији и најправилнији. Тако он каже: „Сзга Сербског рода и најчистијега езика находи се у садашње време између реке Дрине и Мораве; а особито кад се мало по одмакне од Саве и од Дунава, као н. п. нахия Крагуевачка, Карановачка, Рудничка, Ужичка, Крушевачка; и горе од Новог Пазара преко праве Херцеговине”. Дакле, Вук има у виду једну ширу територију наших говора, што Љ. Стојановић овако коментарише: „Тако је Вук и нехотице један и то највећи део штокавских дијалеката, који је по његовом тадашњем знању српског језика представљао цео српски језик, подигао на ступањ књижевног језика, тражећи само да се из покрајинских говора избаци што је погрешно’ и „покаварено’ . . .”⁹ Ипак, врло је важно да је Вук прихватио штокавско наречје је као магистрални пут и оријентацију за утврђивање основице нашег књижевног језика и да је при томе избјегао конфесионална разлучивања и диобе. Израстао је и израстао до завидних културних и научних висина, и то релативно брзо, свакако, уз помоћ учених европских људи оног времена, прије свега ученог Словенца Копитара. „Бескрајно далековидији од свога времена, Вук је у ствари био једини тадашњи Србин који је у расправљање о избору књижевног наречја уносио и осврт на „нашу браћу римскога закона, која с радошћу нама руке пружају’.”¹⁰

А сад и неколико запажања о односу Вукова језика према тршићком говору и говору постојбине његових предака.

Прије свега, преба имати на уму: иако је Вук Срезњевском причао да је он човјек из народа, да је у народу провео своју младост, да је говорио као што су говорили и његови родитељи и да другог језика изузев српског није знао, ипак је видљиво да у ње-

⁷ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 90.

⁸ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 91.

⁹ Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр. 154. и 155.

¹⁰ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 185.

говим првим писмима (Копитару из 1814) и списима (рецензија на Српске новине, позив на претплату на *Писменицу*, па и сама *Писменица*) језик се разликује од народног и од његових доцнијих погледа на књижевни језик, јер је тај Вуков језик, како примјећује и Љ. Стојановић, „дун славеносербских речи и облика“, има „врло често *ер* место вокалног *р* (бердо, сербски. . .)“, „реченица му није чисто српска већ књижевничка (објавленіе, чрез кое . . . у смотренју ове матеріе)“, „диалект је јужни али са много мешавине источног (сремачког)“.¹¹ У то вријеме (рецензија на Српске новине) и Вук сматра да народни језик треба „углађавати и поправљати“ и да треба употребљавати ријечи и оне којих нема у народном говору. Тог одступања од народног језика, који није био „у моди“ код школованих људи онога времена, био је и сам Вук свјестан, па зато Копитару 1816. пише: „Ово е трећа година одкако сам се я съ Вама познао, одъ онда самъ на трагъ почео ићи, и приближавати се говору народном', и іошт' ни самъ на право мѣсто дошао. Втора частъ пѣснарице чистія е, него прва, и писменица; али трећа частъ пѣснарице и Србскій Рѣчникъ быће башъ онако написани и печатани као што народъ говори. . .“.¹²

Као што се види, Вук ће доста брзо учинити заокрет према народном језику, и — што је особито важно — почеће да ствара књижевни српски језик према моделу, прије свега, народног језика свога родног краја, који припада млађим новоштокавским говорима херцеговачког типа. Тражећи да се према његовом завичајном говору избацује што је „погрешно“ и „покварено“, Вук недвосмислено упућује да се закључи да је био увјерен, како смо већ рекли, да је тај његов завичајни говор најчистији и најнепокваренији. Иако је „у теорији“ показивао доста ширине „признавајући свакоме право да бира наречје“, у пракси „он се никад није одрицао писања својим драгим домаћим ијекавским наречјем“.¹³ Љ. Стојановић добро примјећује: и онда кад је Вук „писао источним говором, то је био опет херцеговачки говор само с *е* место *ије* или *је*. Тај је говор заиста и био најбољи од свих које је досад (до објављивања *Пословица* — Д. В.) чуо“.¹⁴ Осјећајући да се језик његових пјесама разликује од ондашњег књижевног, особито у погледу замјене Ћ, у поговору *Песнарици*, Вук каже: „А я сам овде овако писао из два узрока: Едно што сам овако из уста мое майке чуо и из детинства навикао, пак ми и сад лъепше, него и едно друго у ушима звечи; а друго, што се овако говори онде гди сам я ове песне слушао.“¹⁵

Уосталом, и у другим приликама Вук је истицао да је његов језик првенствено онај који је слушао из уста својих родите-

¹¹ Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр. 97.

¹² Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр. 93.

¹³ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 184.

¹⁴ Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр.

¹⁵ Љ. Стојановић: *Op. cit.*, стр. 94.

ља. Код проф. Ивића читамо: „Књижевни језик с којим је Вук изашао у Рјечнику (мисли на прво издање Рјечника — Д. В.) одговарао је у основи тадашњем тршићком говору.” Или, још одређеније, исти аутор констатује: „Језик првог издања Рјечника, постављен (је) одлучно на основицу одређеног народног говора (тршићког). . .”¹⁶

Претходно изнесена Ивићева мишљења била би увјерљива кад бисмо знали тачно какав је био тршићки говор у Вуково вријеме и какав је однос тога говора био према дробњачком говору, односно, шире узето, према говорима херцеговачког типа. На жалост, ми о томе мало знамо, па би се могло са доста аргумената тврдити да је прво издање Рјечника такође одговарало и ондашњем дробњачком говору.

Према тврђењима научника,¹⁷ у Тршић, „пуст од куте, али богат гором и водом”, доселио се већи број становника у првој половини XVIII вијека из Херцеговине, Дробњака, Пиве, а у првој половини XIX вијека и из Босанске крајине. Према томе, Николић је, позивајући се на Стојановићева, Милојевићева и Цвијићева истраживања и закључке, с правом закључио „да велику већину данашњег јадарског становништва, као и становништва северозападне и западне Србије уопште, сачињавају Динарци. За ове области може се у најбољем случају говорити о траговима ранијих насеља.”¹⁸ Из овог Б. Николић изводи и даље закључке:

— *прво*, у Вуково вријеме јадарско и тршићко становништво имало је „изванредно мален — стариначки” слој;

— *друго*, постојао је и слој „чији се само трагови могу наслутити у овим крајевима — представници косовско-метохијске струје” — и

— *треће*, „најбројнији динарски слој”.

Оваква структура тршићког и јадарског становништва свакако је морала имати одраза и на тршићки говор. Прије свега, морамо се ослонити на већ познато мишљење у језичкој науци да досељеници, ако су у великом броју, као што је, очито, био случај на јадарском и тршићком подручју, у великој мјери или потпуно асимилирају затечено малобројно старосједјелачко или нешто раније досељено малобројно становништво. Имамо за то илустративан примјер у Босни, на подручју Романије и особито Бирча, гдје је досељеничко становништво потпуно асимилирало старосједиоце, наметнувши им потпуно свој говорни израз. Наравно, има и обрнутих случајева, када бројније старосједјелачко становништво „приводи себи” досељено становништво. Међутим, у случају Јадра и Тршића морамо имати у виду да је и окружење

¹⁶ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 243. и 244.

¹⁷ Видјети: Љ. Стојановић: *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, стр. 1—2; Б. Милојевић: *Равевина и Јадар*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XX, стр. 757.

¹⁸ Б. М. Николић: *Тршићки говор*, Српски дијалектолошки зборник, Расправе и грађа, књ. XVII, Београд 1968, стр. 380.

ширим екавским говорима такође био и остао врло важан чинилац у погледу даљег развоја говорне ситуације, особито када су се смириле прилике послје досељавања. Можда би нам та чињеница могла дати дио одговора на питање како је Вуку, нпр., у ранијим списима, „нарочито оним до 1818, тј. до појаве I изд. Српског рјечника, а и у преписци, у текстовима које је писао ијекавски промакао приличан број екавских ликова” (нпр. у *Писменици Србскога језика: разуме, смео, после, последње, умрети* и сл.).¹⁹ Додуше, ово може бити и последица бављења у екавским србијанским и војвођанским крајевима, али ни утицаје окружења не треба искључити, што потврђује и данашње стање у западној Србији, гдје је, као што је речено, „источнохерцеговачки талас прекрио широк простор” и досељенички слој био доста компактан, па, и поред тога, како констатује проф. Ивић: „Данас у тим пределима претежан део сеоског становништва говори једном неустаљеном лелујавом мешавином двају дијалеката у којој удео јекавских облика у доброј мери зависи од саговорника и ситуације (у присном породичном кругу јекавштина је најживља)”.²⁰ Истина, овдје не треба испустити из вида ни утицаје школе и администрације, али је ипак примаран „општи престиж екавског књижевног језика” на тим подручјима. Пошто се и Тршић укључује у то подручје западне Србије, природно је што је и ту у данашњем говору констатована недоследност у погледу рефлекса Ђ. Можда је процес екавизације тог говора започињао још у Вуково вријеме.

С обзиром на то што је примијећено да се данашњи тршићки говор разликује и од данашњег дробњачког говора и од Вукова језика, биће корисно да наведемо барем неке особености које карактеришу та два поменућа говора и Вуков језички израз.²¹

1) Како већ рекосмо, у погледу рефлекса Ђ констатована је недоследност у данашњем тршићком говору, док је Вук, ако се изузму неки његови списи и писма до 1818, а особито послје штампања *Пословица*, „чист ијекавац” или, како неки кажу: „до рођењу чист ијекавац”;²² Дробњак и Петњица такође су чисто ијекавска подручја. Ово стављамо на прво мјесто и зато што је управо Вук сматрао да је највећа разлика међу нашим дијалектима у изговору Ђ.

2) У Тршићу је *ни сам*, код Вука и у Дробњаку *нијесам*.

3) *p* + кратко Ђ у данашњем тршићком говору даје *ре*, код Вука налазимо *брежуљак*, *горјети*, али наводи и *горити*, а у Дробњаку *горети*, *врети*, *зрети*, *презрети*, *решење* и сл. По свему судећи, Вук је чувао семантичку разлику динарских досељеника

¹⁹ Б. М. Николић: *Op. cit.*, стр. 435.

²⁰ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 66.

²¹ Подаци и поређења дати су доста исцрпно прије двадесетак година у већ помињаној студији Б. М. Николића: *Тршићки говор*, стр. 371—472.

²² Б. М. Николић: *Op. cit.*, стр. 436.

између *пре-* и *при-* (*пребацивати* — *прибацивати*; *предати* — *придати*, *пребацити* — *прибацити* итд.).

4) Сонанти *л* и *н* досљедно се јотују и у тршићком говору, и код Вука и у дробњачком говору.

5) Дентали *д* и *т* досљедно се јотују у тршићком и дробњачком говору, изузимајући, наравно, малобројне случајеве, као *тјеме* и сл., а код Вука до 1839. године, када је уклонио то јекавско јотовање, образлажући тај свој потез одсуством те појаве у дубровачком говору и у говору босанско-херцеговачких муслимана у градовима.

6) Спиранти *с* и *з* не јотују се у тршићком говору и код Вука, а у дробњачком говору се јотују (*сести*, *изести* и сл.).

7) У тршићком говору *ц* + *ј* из јата не јотује се, такође се не јотује ни код Вука, осим у примјерима *ћеригисе*, *ћерѐње*, али и њих упућује на ликове са *це-*, док у дробњачком говору то се јотује (*ћепаница*, *ћеваница* и сл.).

8) Опструенти *п*, *б* и сонанти *в*, *м* не јотују се у тршићком говору; код Вука се јотују само у облицима инфинитивне основе глагола Белићеве VII врсте (*трпљети* и сл.); у дробњачком говору: *пљена*, *живљети*, *пјесма* али и *пљесма*, *вјера* и *вљера*, *бјезати* и *бљезати*, *трпљети*, *разумјети* и *разумљети* итд., што значи да је ово јотовање у Дробњаку врло присутно.

9) У Дробњаку је *сићети*, *биљег* и сл., код Вука је *сићети* до 1839; у Тршићу нема тип *сићети*, али има *биљезити*.

10) У генитиву пл. придјевско-замјеничке промјене у Тршићу је редовно *-и-*, док је код Вука, особито у његовим доцнијим радовима, и у дробњачком говору редовно *-ије-* (код Вука: *добрије*, *нашије*, од 1836. и са *х* на крају; у Дробњаку: *добријег*, *своијег* и сл.).

11) У Тршићу је *живили*, *сједити* и *седити*; у ранијим Вуковим радовима налазимо *изволили* и сл., а доцније *видјети* и сл.; у Дробњаку је *живјети* и *живљети*, *сићети* итд.

12) У Тршићу је *сѝкира* и *сѝкера*, код Вука *сјекира*, а у дробњачком говору *секира*.

13) У тршићком говору је *дѝшѝ*, *рѝкѝ*, код Вука је то сажимање спорадично (*ко* и *сад*), мада је овог сажимања било и у Тршићу у Вуково вријеме, јер то и сам Вук каже у предговору *Пословицама*; у Дробњаку је досљедно сажимање као и у Тршићу.

14) У Тршићу је *зѝва* и *зѝова*, код Вука *зѝова*, а лик *зѝва* оквалификовао је као војвођански; у дробњачком говору је само *зѝова*.

15) У тршићком и дробњачком говору је *јѝданес*, док је код Вука *јѝданаест*.

15а) Код Вука и у Дробњаку је *тавница*, док у Тршићу тога нема.

16) У Тршићу је *пијан*, код Вука *пјан* и *пијан*, а у Дробњаку је *пљан*.

17) У тршићком говору је *уш* и *вашка*, код Вука *ваш* и *уш*, а у Дробњаку само *уш* (*вашка* означава псето).

18) У Тршићу и код Вука је *маћија*, док је у Дробњаку *маћа*.

19) Сугласника *х* нема ни у Тршићу, ни код Вука (до 1836); нема га ни у Дробњаку, гдје се или не изговара никако у бројним лексемама, или се мјесто те фонеме у финалној позицији изговара *г*, *к*, *в* (*врг*, *одојк*, *глув*, *очув*, итд.). У вези с овим врло су информативни радови проф. Пеце: *Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине* и, особито, *Сугласник х у Вуковој преписци*.^{22*}

20) Фонема *ф* се, углавном, и код Вука и у оба говора замјењује са *в* (у Дробњаку је, додуже, *фала*, али се чује и *вала*). У складу је са поменутом замјеном и изговор *кава* у оба говора, а Вук изговор *кафа* оквалификовао је у Рјечнику као војвођански и упутио га на *кава*.

21) У тршићком и дробњачком говору је *улар*; Вук у Рјечнику *јулар* упућује на *улар*.

22) Сугласничке секвенце *пг*, *пч*, *пш* упрошћавају се на почетку ријечи у оба говора и код Вука: *тица*, *чела*, *шеница*. Дакле, у данашњем дробњачком говору нема форми *втица* и *вшеница*, које Вук наводи као херцеговачке. Исто тако, данас у том говору нису присутне ни форме *овтужити*, *ловта*, *љвизи*, *овштина* и сл., које наводи Ј. Вуковић у *Говору Пиве и Дробњака*.

23) У Тршићу је присутан лик *овштина*, док је код Вука и у Дробњаку *општтина*.

24) У тршићком говору је *сџјџ*, док је код Вука и у Дробњаку *псују*. (И овдје неће бити тачан Вуковићев податак да је у Дробњаку, барем данас, *сјују*.)

25) У оба говора и код Вука је *ткати*.

26) У Тршићу је *гумно* (*гүвно*), код Вука у Рјечнику *гувно*, а тако је и у Дробњаку.

27) У тршићком говору је *млого* = *много*, код Вука је у Рјечнику *млого*, а у Дробњаку је присутан изговор и *много* и *млого*.

28) У оба говора и код Вука је *ковча*, што значи да је у овој лексеми *пч* измијењено и унутар ријечи.

29) У Тршићу је *јање* (рјеђе *јагње*), Вук у Рјечнику *јање* упућује на *јагње*, а у Дробњаку је *јагње*, рјеђе *јање*.

30) У Тршићу је *намастѝр* / *маѝнастѝр*, Вук у Рјечнику *манастир* упућује на *намастѝр* (како је и у његовој преписци), док је у Дробњаку *маѝнастир*, али се може чути и *намастѝр*.

31) У тршићском говору је *ишљубѝмо*, *иш њивѝ*, у Рјечнику налазимо *ишљубити*, које се упућује на *изљубити*, а у Дробњаку је, углавном, *изљубити* али *шљубити* и сл.

^{22*} А. Пецо: *Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине*, ЈФ XXVI, стр. 177—218; исти: *Сугласник х у Вуковој преписци*, Вуков зборник, Посебна издања САНУ, књ. CD, стр. 91—104.

32) У Тршићу је *мѡрѣм, мѡрѣш, мѡрѣ*, у Вукову Рјечнику је под *могу* регистровано *мореш* и *море* (иако их није употребљавао) у Дробњаку је *мореш, море, могу*.

33) У тршићком говору присутни су ликови *срѣтна* и *срѣћна*, Вук у Рјечнику *сретан* упућује на *срећан*, а у Дробњаку је *сретан*.

34) Секвенца *-ст* у финалној позицији добро се чува у Тршићу и код Вука, док се у Дробњаку завршно *-т* губи (*мас, приш* и сл.).

35) У оба говора је *мећед*, а тако је било и код Вука до 1839. год.

36) Нарочито су у погледу прозодије осјетне разлике између тршићког и дробњачког говора. Ми их на овом мјесту не можемо опширније наводити, него ћемо поменути само неке. Прије свега, у тршићком говору данас се не чувају све Вукове и Даничићеве неакцентоване дужине, јер су вокали послје акцента захваћени процесом скраћивања, што се слаже са шумадијско-војвођанским говорима. Дробњачки говор, међутим, и данас добро чува дуге вокале иза акцента (*пѣшакѡ, крушкѡма* и сл., што је мало друкчије у Тршићу и код Вука. У дробњачком говору присутна су дуљена у придјевским облицима типа *мѡмкѡв, ѡчѣв, сѣстрин* и сл., као и дужине у компаративу прилога, те дужине на *-аст* (*жѣћкѡс*), *-ати*, *-уги*, *-уги* (*ѣѡѡати, ѣнѣуги, мѣслити*). Додуше, и у Тршићу постоје дужине у постакценатској позицији код придјева на *-ов/ев, -ин*: *Рѡѡѡв, Дрѡѡѡн, дѣѡѡв, ѡчѣв* (што је остатак старијег стања), затим *мѡгерѣ, мѡгерѡм, сѡѡѡ, нѡнѡс*; с друге стране, присутне су у овом говору и неке постакценатске дужине које су стране Вукову језику, а удаљавају га и од матичних херцеговачких говора: *јѡѡѡн, мѣнѣ, ѡѡѡ, ѡнѡѡ, вѣѡѡѡ, нѡѡѡм, правѡѡм* и сл. Тршићки и дробњачки говори слажу се у акцентима код глагола типа *печѣмо, печѣте, пѡѡѡвѣм*, али не и по акценту *кѡпѡм, бѣрѣм*, јер је у Дробњаку и код Вука *кѡпѡм, бѣрѣм*. Итд.

36) У морфолошким појавама, једна од првих која разликује тршићки говор од Вукова језика и дробњачког говора јесте промјена мушких имена типа *Дрѡѡѡ, Дрѡѡѡ, Дрѡѡѡ*, те творба придјева од оваквих имена: *Дрѡѡѡн, Јѡѡѡн* и сл. (што су, вјероватно, донијели у Тршић босански досељеници). Вокатив сг. тросложних женских имена једнак је у оба говора и код Вука, и гласи: *Мѣлиѡѡ, Дрѡѡѡѡѡ* итд. У Тршићу су присутни облици: *маѡѡѡ (маѡѡѡѡ), маѡѡѡм, грѡѡѡѡм, пѣѡѡѡм, кѡмѣѡѡѡм, правѡѡѡм, нѡѡѡѡм; нѡѡѡм, ѡѡѡѡм* (поред *нѡѡѡ, нѡѡѡѡ; ѡѡѡѡ, ѡѡѡѡѡ*), док су код Вука и у Дробњаку ти облици у највећем броју случајева друкчији (у Дробњаку нема, на примјер, *маѡѡѡм, грѡѡѡѡм, пѣѡѡѡм, правѡѡѡм* и сл., али може бити *нѡѡѡѡм*, мада је много обичније *нѡѡѡѡм*, док је потпуно страна употреба облика *нѡѡѡм, ѡѡѡѡм* итд.). У замјеничкој промјени у Тршићу су облици датива сг. *мени, теѡѡѡ*; Вук облик *мене, теѡѡѡ* помиње, а сам употребљава *мени, теѡѡѡ*; у Дробњаку су облици *мене, теѡѡѡ*. Код Вука и у Дробњаку нема тршићких инструме-

нтала *са̄ тебом, за̄ себом*. Облике *четворо* и *четверо*, које налазимо код Вука и у тршићком говору, дробњачки говор своди само на облик *четворо*, па мислимо да ни ту Вуковић није у праву кад за Дробњак наводи облик *четверо*. У дробњачком говору такође нема тршићких облика *мдлу, ддлазу, ддносу* (додуше, они се оvdје, каже Б. Николић, употребљавају спорадично), затим *пѣчӯ, тӯчӯ, мѡрӯ*, као ни наставка *-имо* у 1. л. пл. аориста (*ддошмо, поглѣдашмо* и сл.). Итд.

Наравно, оvdје нису наведене синтактичке разлике или сличности, лексичке особености и сл., али и ово што је наведено показује да се данашњи тршићки и дробњачки говор међусобно у много чему разликују, јер је тршићки говор знатно еволуирао од прве половине XVIII вијека, и то под утицајем шумадијско-војвођанских говора у правцу удаљавања од матичних источно-херцеговачких говора. Свакако је у међувремену дошло до извјесних промјена и у виталном дробњачком говору. Ако се пође од логичне претпоставке да је у основи Вукова језика ондашњи тршићки говор, онда се с доста разлога може узети да су већ и у Вуково вријеме постојале извјесне разлике између тршићког и дробњачког говора, који Вук назива „Ерцеговачким”, с тим што мислимо да те разлике ипак нису биле велике ни у лексици, нити у гласовним промјенама. И данас ти говори имају понешто заједничко, мада је добро примијећено да је „данашњи тршићки говор ближи шумадијско-војвођанском дијалекту него Пиви и Дробњаку”.²³ С друге стране, примјећујемо одређене разлике и између данашњег тршићког говора и Вукова језика, што је свакако резултат промјена које су наступиле у том говору од Вукова времена до данас, тако да се тај говор у многим случајевима данас слаже са војвођанско-шумадијским говорима, а разликује се од Вука. Готово да бисмо били слободни рећи да су те разлике не мање од оних разлика између Вукова језика и данашњег дробњачког говора, ако у понечему нису чак и веће, што показује и омјер претходно наведених сличности и разлика. Вјероватно је то зато што су промјене у дробњачком говору готово незнатне од Вукова времена до данас у односу на све промјене извршене у тршићком говору у истом периоду. Зато је, чини нам се, Б. Николић имао право када је закључио: „Вук несумњиво представља ону фазу у развоју данашњег тршићанског говора када је динарско досељеничко становништво, још свеже и снажно као новодосељено, чувало и наметало своје језичке особине крају у који се доселило”²⁴ (подвлачење наше — Д. В.). Но, не треба испустити из вида ни да су извјесне разлике Вукова језика у односу и на тршићки и на дробњачки говор резултат Вуковог свјесног одабирања говорних особина које је сматрао да су најбоље и да их треба уврстити у књижевни језик, без обзира на то што нису из тршићког,

²³ Б. М. Николић: *Op. cit.*, стр. 449.

²⁴ Б. М. Николић: *Op. cit.*, стр. 443.

односно дробњачког говора. Уосталом, Вук није био крут и непријемчив за све оно што му се чинило да доприноси богаћењу, љепоти и правилности језичког израза, што показује и чињеница да је после боравка у Црној Гори, Боки которској и Дубровнику увео 1836. „писање сугласника *x* и *y* домаћим речима (а не само у страном), а 1839. уклонио је јекавско јотовање у групама *tj* и *dj*, враћајући примере као *ћерати* или *ћеца* на старије гласовне ликове типа *тјерати*, *дјеца*“, што значи да је у оба случаја, како каже Ивић, „свесно архаизирао језик и повећавао степен његове граматичке правилности”.²⁵ А елементе за извјесне корекције свог језичког израза могао је наћи и узимати из говора људи из различитих крајева данашњих српскохрватских гвора. У *Предговору Рјечнику* из 1818. године и сам то истиче поводом рецензије која се појавила неуобичајено, прије него што је *Рјечник* одштампан, односно поводом тврдње у тој рецензији да Вук из турског Јадра уноси пометњу у књижевни језик. Ево шта Вук каже: „Ако сам се ја родио у Јадру (чега се не стидим, него се тим дичим и поносим), опет могу слободно казати, да сам више Србаља вишео од мог Г. рецезента; ја сам провео године с Бошњацима и с Ерцеговцима (из Пиве, из Дробњака, из Гацка и из Никшића); провео сам године са Србијанцима од Лознице до Неготина; а (да не рече Г. рецезент да је ово све у Т у р с к о ј) провео сам године и по Њ е м а ч к о ј од Земуна па до Петриње, до Сентандреје и до Ршаве”.

У основи Вукова језичког израза — да закључимо — налази се народни говор и језик источнохерцеговачког типа, у понечему измијењен језик досељеничког динарског становништва, које је имало свјеж и једар језички израз. Ту свјежину и једрину, богатство и обиље лексике у свој језички израз уградио је и Вук, и то је (без обзира на извјесне фонетске, прозодијске или морфолошке особености) једна од најважнијих особина Вукова језичког израза, који се показује у свој својој пуноћи и супериорности у односу на бледолики и окоштани књижевнојезички израз Вукова времена. Тако се потврдило Вуково здраво расуђивање „да су само мисли просте, а да језик не може бити прост”.

²⁵ П. Ивић: *Op. cit.*, стр. 185. и 186.

Драгомир ВУИЧИЧ

ЯЗЫК ВУКА КАРАДЖИЧА И ДРОБНЯЦКИЙ ДИАЛЕКТ

Резюме

В этой работе, автор на основании спецлитературы и своих исследований, выдвигает некоторые характеристики современных говоров дробняков и Тршича, затем языка самого Вука, в сравнении с двумя предыдущими. Вполне логично предполагать, что в основе языка Вука был говор Тршича того времени, который отличался от говора дробняков, хотя конечно немного. Но, зато, если сравнивать современный говор Тршича с дробняцким, разница большая, так что в литературе констатировано: „современный говор Тршича ближе шумадийско-войводжанским диалектам, чем Пиве и Дробняку“. Поэтому автор этой работы согласен с Б. Николичем, который говорит: „Несомненно, что Вук является тем этапом в развитии современного говора Тршича, когда переселенцы из динарского ареала ощущали себя чужими и сохраняли особенности говоров своей родины, нередко навязывая их населению края, в который они перешли.“ Вывод ясен сам по себе: в основе языка Вука находился народный говор и язык восточно-герцеговинского типа, несколько измененный язык динарских переселенцев, еще свежо хранивших свой сочный язык. Эту свежесть, сочность, богатство и изобилие лексики внедрил в свой язык и Вук, так что это, несмотря на некоторые фонетические, прозодические или морфологические отклонения, и есть фактически ядро языка Вука, таково полноценного и суперинорного в сравнении с бледным и неповоротливым языком его времени. Так подтвердились рассуждения здравомыслящего Вука, что „только мысли могут быть примитивными, а язык таким не может быть“.

